

جستارهایی در ادبیات معاصر

بومی‌گرایی در ادبیات منثور (۱۳۰۰ - ۱۳۲۰)

دکتر مصطفی گرجی

پژوهشگر گروه پژوهشی زبان و ادبیات فارسی جهاد دانشگاهی

و دانشیار دانشگاه پیام‌نور

و

فائزه واعظ‌زاده

پژوهشگاه

علوم انسانی و مطالعات اجتماعی

سرشناسه	گرچی، مصطفی ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور	جستارهایی در ادبیات معاصر، بومی گرایی در ادبیات متشور (۱۳۰۰-۱۳۲۰)، مصطفی گرچی، نانزه واعظزاده
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	ص: ۴۶۳؛ جدول
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۱۷۴-۰۷-۰
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه
موضوع	ادبیات فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع	نثر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
شناسه افزوده	واعظزاده، نانزه، ۱۳۵۴ -
شناسه افزوده	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
رده بندی کنگره	۱۳۹۳ آب ۴ گ: PIR۳۵۲۵
رده بندی دیویی	۸۱۰۶۳ - ۹۰۶۳
شماره کتاب شناسی ملی	۳۶۳۷۷۵۷

جستارهایی در ادبیات معاصر: بومی گرایی در ادبیات متشور (۱۳۰۰ - ۱۳۲۰)

به اهتمام مصطفی گرچی

پژوهشگر گروه پژوهشی زبان و ادبیات فارسی جهاد دانشگاهی
ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
ویراستار ادبی و فنی: عفت نادری نژاد

چاپ اول: ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۸۵۰۰ تومان

حق چاپ و نشر محفوظ است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی

تهران: خیابان انقلاب اسلامی، خیابان دانشگاه،

خیابان شهید وحید نظری، شماره ۴۷

تلفن: ۰۲۱ ۶۶۴۹۷۵۶۱ - ۶۶۹۵۰۵۹۳

دورنگار: ۶۶۴۹۲۱۲۹

E-mail: info@thss.ac.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، در ادامه فعالیت‌های تخصصی در زمینه تحقق قطب هویت و توسعه، با همکاری پژوهشکده‌ها و گروه‌های پژوهشی خود، شبکه برنامه‌های مختلفی را به انجام رسانده یا در دستور کار دارد؛ که در همه آنها کوشش شده است تا ابعاد مختلف هویت انسان ایرانی در برابر توسعه متوازن و پایدار تشریح و تبیین شود. این پژوهش‌ها و دستاوردهای کاربردی آنها که در قالب کارگاه‌ها، نشست‌های تخصصی، همایش‌ها و سایر فعالیت‌های علمی - تخصصی به اجرا درآمده؛ مرهون بلندنظری، همت عالی و دقت عالمانه اعضای هیئت علمی پژوهشگاه بوده است؛ که می‌تواند در اعتلا و تقویت فرهنگ و هویت ایرانی- اسلامی نقش بسیار داشته باشد و به یشتوانه غنی و کارنامه‌ای افتخار آمیزش بدل شود.

کتاب حاضر، حاصل بخشی از همین تلاش‌ها برای شناخت ابعاد هویت ایرانی از راه پژوهش در زمینه ادبیات معاصر داستانی است که در سال‌های آغازین عصر کنونی، یعنی دوره تولد و شکل‌گیری رمان به معنای امروزی پدید آمده است. رمان بیش از هرگونه ادبی دیگر، شایستگی ثبت درونی تحولات فرهنگ و نگرش‌های متضمن آن و نیز تاریخ‌نگاری حیات روزمره آدمی را دارد. رمان را می‌توان دریچه‌ای برای شناخت تاریخ فرهنگی انسان ایرانی پنداشت؛ تحلیل آن، ما را با روایت‌های غیررسمی تاریخ روبه‌رو می‌سازد؛ و صدای «دیگری» را آزاد و آشکار می‌نماید که در متن ادبیات ضبط و ثبت شده است. باین رویکرد؛ نقد رمان، تلاشی است برای اعتباربخشیدن به تاریخ غیررسمی و کشف قوت و ضعف جریان‌های گوناگون فرهنگی از راه بررسی آنچه متن بیان می‌کند و آنچه ناگفته می‌گذارد.

این کتاب، جدا از هویت مستقل و مسئله خاص پژوهشی مورد مطالعه، بخشی از منظومه طرح‌های پژوهشی گروه زبان و ادبیات فارسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی است که طی ده سال گذشته به بررسی و واکاوی ابعاد مختلف ادبیات داستانی معاصر اختصاص یافته است.

لازم است از اعضای محترم هیئت علمی و شورای علمی گروه پژوهشی زبان و ادبیات فارسی به‌ویژه جناب آقای دکتر مصطفی گرجی و رئیس پژوهشکده علوم انسانی پژوهشگاه و همه اعضای شورای انتشارات پژوهشگاه قدردانی و تشکر شود که با نظارت و دقت بسیار، در به‌انجام رساندن طرح پژوهشی و تبدیل آن به کتاب منشأ اثر بوده‌اند. بی‌تردید، تدوین و چاپ کتاب به‌صورت کنونی بدون همکاری اداره انتشارات و ترویج یافته‌های پژوهشی و نشر آثار علمی، به‌ویژه جناب آقای سیدابوالفضل موسویان (مدیر) و سرکار خانم کوکب طیبی (کارشناس) آن اداره امکان‌پذیر نبود. از این‌رو، پژوهشگاه بر خود فرض می‌داند از زحمات این همکاران سپاسگزاری نماید.

امید است نشر این کتاب بتواند به گسترش پژوهش‌ها در حوزه ادبیات معاصر فارسی و تعمیق دریافت‌ها از روند دگرگونی‌های فرهنگی عصر کنونی یاری برساند و راهگشای پژوهش‌های پس‌ازاین باشد. پژوهشگاه نیز با چاپ و انتشار تدریجی یافته‌های پژوهشی، در مجموعه آثاری با عنوان «جستارهایی در ادبیات معاصر»، بتواند بخشی از رسالت خود را در شناسایی مسائل امروز جامعه ایران و ارائه راهکارهایی به‌انجام برساند.

پژوهشگاه

علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

پاییز ۱۳۹۳

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

پیشگفتار.....	۱۳
فصل نخست: کلیات، تعاریف و مفاهیم.....	۱۷
بیان مسئله.....	۱۹
اهداف پژوهش.....	۲۱
جامعه آماری پژوهش و فرایند انتخاب آن.....	۲۲
بخش نخست: وضعیت سیاسی- اجتماعی دوره رضاشاه.....	۲۵
مقدمه.....	۲۵
۱. زمینه‌های به قدرت رسیدن رضاخان.....	۲۵
۲. قدرت برای سلطنت.....	۲۸
۳. برنامه‌های حکومت در دوره سلطنت (توجه به سنت و دین).....	۳۲
الف) رویکرد به دین و علمای دینی (نظائر به دین).....	۳۲
ب) احزاب سیاسی و نقش آنها در بیداری هویت ایرانی- اسلامی ایرانیان.....	۳۶
ج) مطبوعات و نقش آنها در بیداری ایرانیان.....	۳۸
د) سرنوشت رجال سیاسی و فرهنگی.....	۴۱
۴. تمایلات ناسیونالیستی (گذشته‌گرایی) رضاخان و سقوط دیکتاتور.....	۴۳
پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل نخست.....	۴۴
بخش دوم: اوضاع و احوال فرهنگی و ادبی ایران در دو دهه (۱۳۰۰-۱۳۲۰).....	۴۷
مقدمه.....	۴۷
۱. نگاهی به گرایش‌های ادبی سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۳۰.....	۴۹
الف) تفکر ناسیونالیستی و باستان‌گرایی.....	۵۰
ب) مخالفت آشکار و پنهان با بعضی از احکام دین و طرح آزادی زنان.....	۵۲
ج) آلمان‌خواهی / گرایش به کشور آلمان.....	۵۳
د) گرایش به تفکر و دیدگاه‌های مارکسیستی.....	۵۴
هـ) پژوهش‌های تاریخی و ادبی.....	۵۴
و) نوگرایی و تجدید ادبی.....	۵۵
۲. چرایی ادبیات بومی‌گرا و جدایی آن از مفاهیم مشابه.....	۶۱
الف) تشریح و تبیین مسئله بومی‌گرایی.....	۶۲
ب) هویت ایرانی و بومی‌گرایی و عناصر مربوط به آن.....	۶۴
ج) بومی‌گرایی و چرایی آن.....	۷۰

۷۳	د) ادبیات بومی و واژه‌های همسو با آن در محور هم‌نشینی و جانشینی
۷۵	هـ) ادبیات داستانی بومی‌گرا در عصر پهلوی اول
۷۸	پی‌نوشت‌های بخش دوم از فصل نخست
۸۱	فصل دوم: مجلات، نمایشنامه‌ها و سفرنامه‌ها
۸۳	بخش نخست: مجلات و نشریات ادبی
۸۳	مقدمه
۸۴	۱. مجله‌های ادواری ادبی
۸۶	۲. نگاهی انتقادی به مسئله بومی‌گرایی در مجلات ادواری
۹۲	۳. زمینه‌ها، عوامل و عناصر بومی‌گرایی در مجله ارمغان
۹۲	الف) حسن وحید دستگردی اصفهانی (مدیر مجله ارمغان)
۹۴	ب) بومی‌گرایی مجله ارمغان در حوزه زبان و ادب فارسی
۱۰۶	پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل دوم
۱۰۷	بخش دوم: نمایش و نمایشنامه‌نویسی در عصر رضاخان
۱۰۷	۱. نمایش و ادوار مختلف نمایشنامه‌نویسی
۱۱۴	۲. نمایشنامه‌نویسی در عصر پهلوی اول
۱۱۸	۳. زندگینامه ذبیح بهروز و نقد و بررسی نمایشنامه‌های او
۱۲۰	الف) نمایشنامه «شاه ایران و بانوی ارمن»
۱۲۷	ب) نمایشنامه «در راه مهر»
۱۳۵	ج) نمایشنامه «شب فردوسی»
۱۴۱	د) نمایشنامه «جیجک علیشاد»
۱۵۳	پی‌نوشت‌های بخش دوم از فصل دوم
۱۵۷	بخش سوم: سفرنامه و سفرنامه‌نویسی در دوره پهلوی اول
۱۵۷	مقدمه
۱۵۸	۱. سفرنامه و اهمیت آن
۱۶۲	۲. انواع سفرنامه و اغراض آنها
۱۶۴	۳. اوضاع سفرنامه‌نویسی در عصر پهلوی اول
۱۶۵	۴. ویژگی‌های سفرنامه‌های دوره پهلوی اول
۱۶۷	۵. سفرنامه‌های ایرانی
۱۶۷	الف) صادق هدایت و سفرنامه «اصفهان نصف جهان»
۱۸۳	ب) نیما یوشیج و «دو سفرنامه»
۱۹۶	۶. سفرنامه‌های سیاحان بیگانه در عصر پهلوی اول
۱۹۸	مریت هاکس و سفرنامه «ایران، افسانه و واقعیت»

۲۱۵	نتیجه سخن
۲۱۸	پی‌نوشت‌های بخش سوم از فصل دوم
۲۲۳	فصل سوم: بررسی رمان و داستان‌های بومی گرا در ادبیات داستانی ۱۳۰۰-۱۳۲۰ ۱۳۲۳
۲۲۵	مقدمه
۲۲۶	سطح معرفی- فرهنگی، سطح ساختاری
۲۲۹	بخش نخست: رمان‌ها و داستان‌های بومی گرا
۲۲۹	محمدعلی جمال‌زاده و «یکی بود یکی نبود»
۲۲۹	مقدمه
۲۳۸	یکی بود یکی نبود
۲۴۰	فارسی شکر است
۲۴۵	رجل سیاسی
۲۴۶	دوستی خاله خرسه
۲۴۹	درددل ملاقرمانعلی
۲۵۱	بیله دیگ بیله چغندر
۲۵۳	وبلان‌الدوله
۲۵۵	نتیجه سخن
۲۵۶	پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل سوم (جمال‌زاده و یکی بود یکی نبود)
۲۵۷	سعید نفیسی و «ستارگان سیاه»
۲۵۷	مقدمه
۲۵۹	ستارگان سیاه
۲۶۰	اذان مغرب
۲۶۲	ریش گروگیس
۲۶۵	طوق لعنت
۲۶۶	فریب رنگ
۲۶۷	سبل نعدان
۲۶۸	فرنگی‌مابی
۲۶۹	کیمیای هستی
۲۷۰	عشق و ازگون
۲۷۰	پس از خودکشی پسرش
۲۷۱	شهووت کلام
۲۷۲	خانه پدری
۲۷۳	جای شما نمایان

۲۷۳	دام واپسین
۲۷۴	یک جفت کفش
۲۷۵	تنبان زری
۲۷۶	قفسه موش دارد
۲۷۶	ظهر و نیم
۲۷۸	پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل سوم (تغیسی و ستارگان سیاه)
۲۷۹	زین‌العابدین رهنما و «زندگانی امام حسین ^(ع) »
۲۷۹	مقدمه
۲۸۲	امام حسین ^(ع)
۲۹۲	۱. عوامل هویت ایرانی و نقد و تحلیل محتوایی آن
۳۰۴	۲. هویت ایرانی و اسلامی و جغرافیا و منطقه خاص
۳۱۰	۳. عوامل هویت اسلامی و ایرانی در نهفت‌های ایرانیان پس از معاویه
۳۱۲	پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل سوم (رهنما و امام حسین ^(ع))
۳۱۵	زین‌العابدین رهنما و «پیامبر ^(ص) »
۳۱۵	مقدمه
۳۱۶	پیامبر ^(ص)
۳۲۰	۱. عوامل بومی دینی و مذهبی در داستان «پیامبر ^(ص) »
۳۲۶	۲. عوامل هویت ملی و ایرانی
۳۳۲	۳. شاخصه‌های هویت ایرانی و اسلامی
۳۳۴	پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل سوم (رهنما و پیامبر ^(ص))
۳۳۷	علی‌اصغر رحیم‌زاده صفوی و «شهربانو»
۳۳۷	مقدمه
۳۳۹	داستان شهربانو
۳۴۳	۱. عوامل بومی دینی و مذهبی در رمان «شهربانو»
۳۴۵	۲. عوامل هویت بومی ملی و ایرانی
۳۵۶	پی‌نوشت‌های بخش نخست از فصل سوم (رحیم‌زاده و شهربانو)
۳۵۸	بخش دوم: رمان‌های بومی در ادبیات داستانی ۱۳۰۰-۱۳۲۰
۳۵۸	حبیب یغمایی و «دخمه ارغون»
۳۵۸	مقدمه
۳۵۹	دخمه ارغون
۳۶۳	۱. عناصر بومی دینی و مذهبی در رمان «دخمه ارغون»

۳۶۵	۲. عناصر هویت بومی ملی و ایرانی
۳۷۱	پی‌نوشت‌های بخش دوم از فصل سوم (پنجمایی و دخمه ارغون)
۳۷۳	حسینقلی سالور و «جفت پاک»
۳۷۳	مقدمه
۳۷۴	جفت پاک
۳۷۶	۱. عناصر بومی دینی و مذهبی در رمان «جفت پاک»
۳۷۸	۲. عناصر هویت بومی ملی و ایرانی
۳۸۲	پی‌نوشت‌های بخش دوم از فصل سوم (سالور و جفت پاک)
۳۸۳	محمد مسعود و «گل‌هایی که در جهنم می‌روید»
۳۸۳	مقدمه
۳۸۴	گل‌هایی که در جهنم می‌روید
۳۸۷	۱. عناصر بومی دینی و مذهبی در داستان «گل‌هایی که در جهنم می‌روید»
۳۸۹	۲. عناصر هویت بومی ملی و ایرانی
۳۹۲	پی‌نوشت‌های بخش دوم از فصل سوم (مسعود و گل‌هایی که در جهنم می‌روید)
۳۹۳	علی محمد آزاد همدانی و «عشق و ادب»
۳۹۳	مقدمه
۳۹۴	عشق و ادب
۳۹۸	۱. عناصر بومی دینی و مذهبی در رمان «عشق و ادب»
۴۰۰	۲. عوامل هویت بومی ملی و ایرانی
۴۰۸	پی‌نوشت‌های بخش دوم از فصل سوم (آزاد و عشق و ادب)
۴۱۱	فصل چهارم: جمع‌بندی و یافته‌های پژوهش در رمان‌های دهه (۱۳۰۰-۱۳۲۰). ۴۱۱
۴۱۳	یافته‌های پژوهش بومی و بومی‌گرایی
۴۲۱	جدول‌ها
۴۴۳	فهرست اعلام
۴۴۵	نمایه‌ها
۴۵۳	نشریه‌ها، نمایه‌ها، کتاب‌های رمان و داستان
۴۵۷	کتابنامه

فهرست جدول‌ها

صفحه

عنوان

۴۲۳.....	جدول ۱. سفرنامه‌های ایرانی دوره پهلوی اول (۱۹۲۰-۱۹۴۱م/ ۱۲۹۹-۱۳۲۰ش)
۴۲۴.....	جدول ۲. سفرنامه‌های سیاحان خارجی درباره ایران (۱۹۲۰-۱۹۴۱م/ ۱۲۹۹-۱۳۲۰ش)
۴۲۶.....	جدول ۳. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي مجموعه «بکی بود یکی نبود» جمال‌زاده.....
۴۲۷.....	جدول ۴. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي مجموعه «ستارگان سیاه» نفیسی.....
۴۲۹.....	جدول ۵. برخی دیگر از مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي «ستارگان سیاه» نفیسی.....
۴۳۰.....	جدول ۶. برخی دیگر از مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي «ستارگان سیاه» نفیسی.....
۴۳۲.....	جدول ۷. برخی دیگر از مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي «ستارگان سیاه» نفیسی.....
۴۳۴.....	جدول ۸. برخی دیگر از مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي «ستارگان سیاه» نفیسی.....
۴۳۶.....	جدول ۹. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي رمان «زندگانی امام حسین» رهنما.....
۴۳۷.....	جدول ۱۰. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي رمان «پیامبر اص» رهنما.....
۴۳۸.....	جدول ۱۱. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی گرایي رمان «شهربانو» رحیم‌زاده صفوی.....
۴۳۹.....	جدول ۱۲. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی رمان «دخمه ارغون» یغمایی.....
۴۴۰.....	جدول ۱۳. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی رمان «جفت پاک» سالور.....
۴۴۱.....	جدول ۱۴. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی رمان «گل‌هایی که در جهنم می‌روید» مسعود.....
۴۴۲.....	جدول ۱۵. مهم‌ترین شاخصه‌های بومی رمان «عشق و ادب» آزاد همدانی.....

پیشگفتار

یکی از ضرورت‌های پژوهش در حوزه متون ادبی به معنای عام و ادبیات داستانی معاصر، بازکاوی و بازبینی مجموعه متون به‌ظاهر خاموشی است که خوانش این دسته از آثار باتوجه به افکار و اندیشه انسان جدید از یک‌سو و خواسته‌ها و نیازهای مبتنی به آن از سوی دیگر، امری ضروری است که به منظور تحلیل دقیق و عالمانه من انجام می‌شود. باین هدف، گروه ادبیات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی در قالب شبکه برنامه مدون و به منظور جریان‌شناسی ادبیات داستانی سده اخیر، به تحلیل و واکاوی «ادبیات بومی و بومی‌گرا» در سه بازه زمانی مختلف – در کنار سایر جریان‌های ادبی – در ادبیات داستانی معاصر پرداخته و پژوهش‌هایی را با عنوان مشترک و با ادبیات و مبانی نظری مختلف تدوین کرده است. بررسی زمینه‌ها، عناصر و عوامل بومی‌گرایی در ادبیات متشور از سال ۱۲۰۷ تا ۱۳۰۰؛ بررسی و تحلیل زمینه‌ها و عوامل بومی‌گرایی و شاخصه‌های آن در ادبیات متشور فارسی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ و بررسی و تحلیل ادبیات داستانی بومی از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ سه طرحی بوده است که با این هدف، طراحی و تدوین شده است. کتاب حاضر که مربوط به طرح پژوهشی دوره دوم (۱۳۰۰ - ۱۳۲۰) است، حلقه اتصال دو پژوهش دیگر است. باتوجه به عنوان پژوهش و اینکه ادبیات داستانی دوره یادشده

در حال رشد و شکوفایی بوده است؛ ایجاب می‌کند سایر انواع ادبی همچون نمایشنامه‌ها، سفرنامه‌ها و مجلات ادبی آن دوره نیز نگریسته و بررسی شود؛ که در فصلی مستقل بدان پرداخته شده است.

براین‌اساس، در فصل نخست با عنوان «کلیات، تعاریف و مفاهیم»، به تعریف مسئله بومی‌گرایی و شاخصه‌های آن، فرضیه‌ها و اهداف پژوهش پرداخته؛ سپس در دو بخش «وضعیت سیاسی و اجتماعی دوره رضاشاه» و «اوضاع فرهنگی و ادب ایران»؛ تحولات ادبی، اجتماعی و فرهنگی این دوره بررسی شده است.

فصل دوم، به مجلات، نمایشنامه‌ها و سفرنامه‌های این دوره اختصاص یافته است. در بخش مجلات؛ مجله «ارمغان»، یکی از مجلات مهم این دوره در ده شاخه (زبان و ادب فارسی، عنصر اصلی و اساسی هویت ملی، پایداری سنت‌ها با توجه به تاریخ، نگاه به حجاب و زن و...) بررسی و تحلیل شده است. بخش نمایشنامه‌نویسی نیز از میان مجموعه نمایشنامه‌های دوره یادشده؛ چندین نمایشنامه «ذبیح بهروز»، بررسی و تحلیل و مهم‌ترین عوامل مربوط به هویت دینی و ملی ایرانیان کشف و تبیین شده است. در بخش سفرنامه‌نویسی هم سفرنامه «صادق هدایت» با عنوان «اصفهان نصف جهان»، دو سفرنامه «نیما یوشیج» با عنوان «سفرنامه بارفروش و رشت» و سفرنامه «مریت هاکس» با عنوان «ایران، افسانه و واقعیت» با توجه به مسئله مورد بحث، بررسی و تحلیل شده است.

فصل سوم که مهم‌ترین انگیزه اصلی پژوهش حاضر است؛ با توجه به مسئله بومی‌گرایی دوره مزبور، به دو شاخه رمان‌های بومی و رمان‌های بومی‌گرا تقسیم شده است. با توجه به این مسئله، مجموعه آثار ادبی درخور

تقد، در قالب داستان (داستان کوتاه، رمان)، در دو بخش مستقل بررسی و تحلیل شده است. در حوزه رمان‌ها و آثار ادبی بومی گرا؛ «یکی بود یکی نبود» اثر محمدعلی جمال‌زاده، «ستارگان سیاه» نوشته سعید نفیسی، «امام حسین (ع)» و «پیامبر (ص)» اثر زین‌العابدین رهنما، «شهربانو» نوشته رحیم‌زاده صفوی بررسی و تحلیل شده است. «دخمه ارغون» اثر حبیب یغمایی، «جفت پاک» نوشته حسینقلی سالور، «گل‌هایی که در جهنم می‌روید» از محمد مسعود، «عشق و ادب» نوشته آزاد همدانی نیز در شاخه رمان و آثار ادبی بومی قرار گرفته‌اند. عناصر و شاخصه‌های بومی و بومی‌گرایی به‌صورت کامل، در قالب جدول در پایان کتاب پیوست شده است.

گفتنی است از میان مجموعه آثار ادبی این دوره، آثار دیگری می‌توانست بررسی و تحلیل شود؛ اما پس از بررسی معلوم شد عوامل بومی و بومی‌گرایی آنها در مقابل عوامل غیربومی، کم‌رنگ یا بی‌رنگ بوده است؛ ازجمله این آثار می‌توان به داستان‌های محمد حجازی، عبدالحسین صنعتی‌زاده کرمانی، مشفق کاظمی، ربیع انصاری و عباس خلیلی اشاره کرد. آنچه در این سرآغاز، شایسته اشاره است اینکه؛ این پژوهش‌مدیون همراهی و کوشش‌های پژوهشگران ارجمندی است که اگر این همراهی نبود، تدوین کتاب حاضر میسر نمی‌شد؛ بنابراین از آقایان دکتر علی‌اصغر قاسمی سیانی، دکتر سیدعلی قاسم‌زاده و مهدی سعیدی و خانم‌ها فیض و محمدنژاد بسیار سپاسگزارم که مرا در این پژوهش یاری رساندند. از اعضای محترم گروه ادبیات و ریاست وقت پژوهشگاه علوم انسانی، جناب آقایان دکتر حسینعلی قبادی، در زمان تدوین شبکه‌برنامه و خسرو قبادی، در زمان تدوین کتاب، قدردانی می‌کنم.

همچنین لازم است از خانم عفت نادری نژاد- در جایگاه ویراستار فنی و ادبی- سپاسگزاری کنم که مشکلات موجود متن را تا مرز امکان پیراستند. اگر این طرح محاسنی - ولو اندک- دارد، مرهون کوشش های این همکاران است و نواقص احتمالی آن نیز برعهده نویسنده است.

مصطفی گرجی

تابستان ۱۳۹۳

www.ketab.ir